

Рамський А. Ю.

к. е. н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки

Київський національний університет технологій та дизайну

м. Київ

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РЕСУРС СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядається сутність категорії заощадження домогосподарств в історичній ретроспективі та фактори що на них впливають.

Ключові слова: доходи, заощадження, інвестиційні ресурси, домогосподарство, ринок інвестицій.

Постановка проблеми. В Україні проблема залучення коштів населення має загальнодержавне значення. Нині в суспільстві закономірно утвердилось розуміння того, що головну роль у фінансуванні різноманітних проектів мають відігравати саме внутрішні джерела коштів, до яких і належать заощадження домогосподарств. В усьому світі саме ринок заощаджень населення живить економіку країни. Створення заощаджень, що забезпечують фінансування інвестицій, є неодмінною умовою здійснення капіталовкладень.

Заощаджувальні процеси домогосподарств відіграють важливу роль у відновленні фінансової стабілізації у післякризовий період і забезпеченні інвестиційними ресурсами для модернізації та зростання економіки, оскільки потенційно спроможні акумулювати значний внутрішній ресурс країни. Відсутність належних державних механізмів трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиційний потенціал для фінансування або співфінансування інноваційних проектів, державних програм, дефіциту державного бюджету тощо, потребує здійснення значних і не завжди

прийнятних (за умовами надання та вартістю) зовнішніх запозичень та нарощення державних і корпоративних зовнішніх боргів.

Методологічні аспекти формування заощаджень домогосподарств та їхнього зв'язку з інвестиціями досліджували класики економічного вчення, зокрема, Л.Вальрас, Ю.Віксель, С.Кузнець, К.Маркс, П.Маршалл, Дж.Міль, Ж.Сей, А.Сміт, І.Фішер, Р.Холл, У.Шарп та ін. Значний внесок у теорію заощаджень зробили Дж. Кейнс, Ф.Гайєк, В.Кетчінгс та В.Фостер, зокрема досліджували так званий парадокс заощаджень. Серед сучасних економістів зарубіжних країн заощадження досліджували Ф.Модільяні, П.Самуельсон, Дж.Стігліц, М.Фрідмен та ін. Представники української економічної науки також приділяють увагу дослідженню ролі національних заощаджень (у т.ч. й заощаджень населення) як інвестиційного ресурсу для економічного розвитку. За останній період це питання відображено в багатьох публікаціях таких вітчизняних науковців: М.Алексєєнка, Є.Болотіної, З.Ватаманюка, О.Ватаманюка, В.Геєця, М.Герасимчука, С. Глуценка, Н.Дорофєєвої, М.Єрмошенка, В.Зимовця, Т.Ільченка, Б. Кваснюка, Т.Кізими, Н.Котиса, В.Осецького, С.Панчишина, І.Прокопи, В.Рисіна, М.Савлука, І.Стасюка, О.Чорної та інших.

Попри велике наукове і практичне значення згаданих досліджень багато аспектів цієї проблеми потребують подальшого дослідження. Зокрема, це стосується сутності категорії заощадження, форм та методів трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційний ресурс сталого розвитку економіки.

Метою дослідження є визначення сутності заощаджень домогосподарств, їхніх доходів і витрат, проблеми формування за сучасних умов. Ця наукова проблема тісно пов'язана з парадоксом заощаджень, який досліджується в рамках кейнсіанської моделі та потребує виявлення особливостей або можливості його інтерпретації для застосування при змішаній моделі економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Проблема заощаджень є однією із ключових в економічній теорії, а також в практичних аспектах фінансового

забезпечення процесів відтворення капіталу та формування доданої вартості. Перетворення заощаджень у фінансовий ресурс відбувається через інвестиції.

Формування концепцій заощадження домогосподарств відбувалося як трансформація від ототожнення інвестицій та заощаджень до виокремлення цих процесів і визначення їхнього місця та ролі в економічному зростанні. При цьому важливого значення набувають процеси акумулювання заощаджень, їхня трансформація в інвестиційний потенціал, реалізація в інвестиційний продукт та генерування активів і доходів від цього продукту.

Перші наукові уявлення про заощадження як економічну категорію відображає праця А.Сміта «Добробут нації. Дослідження про природу та причини добробуту нації» [1]. А.Сміт зазначав, що заощадливість забезпечується домогосподарствами через витрати на інвестування [2]. Такий підхід має сенс якщо інвестування, за його економічним змістом, здійснюється у проекти, активи, що генерують економічні вигоди з передбачуваним і допустимим рівнем ризику. Аналіз економічної природи і механізмів споживання проводився також іншими представниками класичної політичної економії – Р.Мальтусом, У.Петті, Д.Рікардо. Термін «заощадження» розглядався як функція відсоткової ставки (зі зростанням відсоткової ставки обсяг заощаджень збільшується – і навпаки) [3]. У марксистській економічній теорії заощадження розглядалися як функція додаткової праці, в неокласичній – як функція вже багатьох факторів споживчої поведінки (ставки відсотка, рівня та структури доходу, володіння майном тощо). Тобто представники неокласичного напрямку розглядали зміну ставки відсотка як головний, проте вже не єдиний фактор, що впливає на рівень і динаміку заощаджень [3]. Д.Мілль визначав заощадження як надлишковий продукт праці [4]. Проте, А.Маршалл ввів термін «багатство», що розглядалося як форма реалізації заощаджень [5]. З точки зору сутності цього поняття, багатство може бути класифіковано за критерієм призначення об'єктів, зокрема об'єкти споживчої групи та групи факторів виробництва. Канали перетворення багатства в

інвестиційний потенціал відображають рівень розвитку ринків і забезпечують ефективний рух інвестиційного капіталу.

Дж.Кейнсом визначено заощадження як перевищення доходу над споживчими витратами [6]. При цьому схильність до споживання розумілася як функціональна залежність (C/Y) між величиною національного доходу і його часткою, яку використовують на особисте споживання при незмінному рівні доходу, а співвідношення приросту споживання (ΔC) і приросту доходу (ΔY) – граничною схильністю до споживання ($\Delta C/\Delta Y$) [6]. У протиположному концептуальному підході С.Кузнець виявив, що у США частка заощаджень упродовж останнього сторіччя не збільшувалася, тоді як доходи населення зростали [7]. С.Кузнець та Г.Гезлет вказували на суперечності концептуального положення Дж.Кейнса [8]. Проте ці суперечності було вирішено, на нашу думку, лише частково, оскільки теорія перманентного доходу М.Фрідмена¹, концептуальний підхід Р.Холла [9], модель життєвого циклу споживання і заощадження Ф.Модільяні [10] ґрунтуються з огляду структури доходів домогосподарств та особливостей їхнього формування упродовж різних періодів життєвого циклу. При цьому не враховуються зростання вартості предметів споживання, зменшення вартості грошових коштів та інших фінансових ресурсів у часі, а також постійне утримування на високому рівні мотиваційного інтересу до штучного розширення потреб домогосподарств через засоби реклами на нові предмети споживання або на покращені властивості існуючих предметів. Рівень заощаджень може збільшитися в результаті підвищення попиту² на інвестиційний капітал домогосподарств (через підвищення пропозиції інвестиційних проектів) на прийнятних для них умовах, оскільки мотив у забезпеченні майбутнього є вагомим за поточне споживання надлишкових товарів. Це свідчить про відсутність належного

¹ Теорія перманентного доходу М.Фрідмена ґрунтується на положенні, що частка заощаджень зростає тоді, коли збільшується поточний, а не перманентний дохід. Гранична схильність до споживання з поточного доходу значно менша від граничної схильності до споживання з перманентного доходу. Так, перша, за оцінюванням експертів, перебуває в інтервалі 0,2-0,3, друга – близько одиниці.

² А.Маршалл визначає поняття «ціни попиту на заощадження» як майбутнього задоволення, яке індивідуум отримує своєю працею і очікуванням майбутнього. Майбутнє задоволення приймає багато форм, але зміст його завжди залишається незмінним.

ринку інвестицій та високу ризикованість інвестування домогосподарствами.

Таким чином, значущими факторами впливу на заощаджу вальні процеси домашніх господарств, є грошовий і наявний дохід, оплата праці, кінцеві споживчі витрати домашніх господарств, поточний приріст заощаджень і кредитів на особу та їх співвідношення з ВВП тощо.

У роботах українських учених висвітлено окремі аспекти багатогранної проблеми заощаджень домогосподарств. Водночас певні питання формування та використання інвестиційного потенціалу домогосподарств в забезпеченні сталого економічного розвитку країни залишаються дискусійними. Б.Є.Кваснюк зазначав, що сукупний ефект заощаджень визначає темпи економічного зростання, обсяги випуску продукції, рівень технічного прогресу, економічну могутність країни і добробут її населення [11].

Т. О. Кізима заощадження домогосподарств трактує як частину доходів населення, яка залишається після сплати обов'язкових платежів та здійснення поточних споживчих витрат і яку члени домогосподарств вкладають передусім у фінансові (рідше – нефінансові) активи з метою отримання майбутніх доходів або відкладають (виводять на певний період часу з особистого користування) з метою задоволення майбутніх потреб та мінімізації ймовірних ризиків [12]. Як явище, заощадження домогосподарств відображають внутрішні (неорганізована форма заощаджень) і зовнішні (організована форма заощаджень) грошові потоки, спрямовані на підвищення добробуту домогосподарства у майбутніх періодах. За змістом заощадження домогосподарств – це фонди грошових коштів, які домогосподарства формують з метою задоволення своїх майбутніх потреб або забезпечення майбутніх доходів. За формою заощадження – це частина не спожитого у поточному періоді сукупного грошового доходу домогосподарства, яка при організованій формі трансформується в інвестиційні витрати, а при неорганізованій формі – виводиться на певний час з обігу (тобто залишається у населення).

Висновки. Наведений вище підхід потребує уточнення в частині розширення видів активів, які потенційно можуть бути спрямовані на

придбання інвестиційного продукту, зокрема на умовах об'єднання капіталу. До цієї групи можуть бути віднесені, окрім грошових коштів, також необоротні активи (земельні ділянки, патенти, інші нематеріальні активи), виробничі запаси та цінні папери тощо. Це розширить непряме інвестування (через фінансові установи) та створить умови для здійснення інвестування через прямі методи, а саме безпосередньо суб'єкту реалізації інвестиційних проектів. Для перетворення заощаджень в інвестиційний потенціал мають бути сформовані інституційні передумови, а також позитивний вплив чинників, які позначаються на масштабах і характері інвестицій. Деякі види інвестицій (зокрема, транспорт) вимагають участі держави як у забезпеченні економічного середовища, попиту на інвестиційні ресурси, так і для гарантування пропозиції ресурсів домогосподарств.

Беручи до уваги наведені вище концептуальні підходи до процесу заощадження, а також наші попередні доробки [2], сутність терміну «заощадження домогосподарства» було визначено як частину наявного доходу та інших ресурсів, які не витрачаються на споживання, а використовуються для нагромадження, інвестування у нові засоби виробництва та інші продукти ринку інвестицій. Це визначення надає можливість розкрити економічну сутність заощадження, яке трансформується у інвестиційний ресурс та є інвестиційним потенціалом за наявності правової та гарантійної забезпеченості пропозиції інвестиційних продуктів.

Література

1. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / А.Сміт ; [пер. з англ. О.Васильєва]. – К. : Port-Royal, 2001. – 594 с.
2. Рамський А.Ю. Заощадження населення як інвестиційний ресурс економіки: монографія / А.Ю.Рамський. – К. : КНУТД, 2011. – 190 с.
3. Ільченко Т.М. Основні чинники формування заощаджень населенням [Електронний ресурс]. – Доступний з: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Vdnuet/econ/2009_3/28.pdf.

4. Милль Д.С. Основы политической экономии : в 3-х т. / Д.С.Милль ; [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1980. – Т.1. – 495 с.
5. Маршалл А. Основы экономической науки / А.Маршалл ; пер. с англ. В.И.Бомкина, В.Т.Рысина, Р.И.Столпера. – М. : Эксмо, 2008. – 832 с.
6. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической класики / Дж.М. Кейнс; пер. с англ. : в 2 т. – М. : Экасов, 1992. – Т. 2. – С. 136–432.
7. Kuznets S. National Income, a Summary of Findings / Kuznets S. – New-York : National Bureau of Economik Research, 1946. – 157p.
8. Hazlitt H. The Failure of the “New Economics”. An Analysis of the Keynesian Fallacies / D.Van Nostrand. – Company inc. Princeton, New Jersey, Toronto, London, New York, 1959. – 472 p.
9. Callen T. Empirical Determinants of Household Saving: Evidence from OECD Countries / T.Callen // Working Paper. – 1997. – № 181. – P. 1–59.
10. Modigliani A. The Life-Cycle Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests / A.Modigliani // American Economic Review. – 1963. – P. 32–46.
11. Національні заощадження та економічне зростання / Інститут економічного прогнозування ; за ред. д.е.н. Б.Є.Кваснюка. – К. : МП Леся, 2000. – 304 с.
12. Кізима Т.О. Фінанси домогосподарств: концептуальні засади теорії і практики автореф. дис... доктора екон. наук спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / Т.О.Кізима, Тернопіль. – 2011. – 36 с.